

Національно-освітня політика воєвод Г. Юзевського та А. Гавке-Новака у 1928–1939 рр. як: 1) концептуалізація бюрократичних можливостей використання освітніх установ для національного переінакшення етнічних меншин Волині на ґрунті польської, державної та національної самототожності; 2) уможливлення державно протегованої колонізації та утраквізації національних шкіл; 3) увиразнення етнічних умотивувань громадської протидії владущим намірам маргіналізувати та ліквідувати національне шкільництво українців, чехів, німців.

С. Шульга (м. Луцьк)

Чеська громада Волині в політиці польських урядів 1920–30-х років

Особливостями західноукраїнського регіону, зокрема і Волині, протягом століть був різноетнічний склад населення. Осідання на теренах Волині національних груп упродовж XVII–XIX ст. пояснюється, по-перше, геополітичним становищем регіону, по-друге, соціально-економічними умовами, пільгами, що надавалися переселенцям. В середині XIX ст. політична ситуація на Волині ускладнилася: цілеспрямоване обмеження царотам польського елемента внаслідок польських повстань викликало масовий продаж землі. З метою вирішення економічної ситуації російський уряд запроваджує низку заходів, що сприяли оселенню колоністів, та надає їм певні пільги, зокрема і у придбанні землі. Протекціонізм влади пояснювався і намаганням використати чеських поселенців-православних регіону як протиставлення полякам-католикам. Однак така політика не знайшла підтримки серед чеського населення, тому російська влада переходить від протекції чеським колоністам до різного роду обмежень та відміни пільг, що призвело до припинення масової колонізації на Волинь.

На території II Речі Посполитої, до складу якої увійшли західні повіти Волинської губернії у 1921 р., проживало більше 25 тис. чехів. Система повоєнних міжнародних зобов'язань та конституційні акти Польщі гарантували захист прав і свобод національних меншин, однак внутрішньополітична нестабільність, економічна слабкість та зовнішні впливи не давали можливості реалізувати ці гарантії вповні. Отже національні проблеми та способи їх розв'язання стали основними в політиці польських урядів в

міжвоєнну добу. Тому східні креси, де переважаючою більшістю було непольське населення, посідали особливе місце в політиці Речі Посполитої.

Сучасні польські дослідники (А. Хойновський, Я. Кенсік, С. Мауерсберг) відзначають, що головними польська влада визначала проблеми української, німецької та єврейської меншин, другорядними — литовської, російської та чеської. Тому заходи влади стосувалися переважно першої групи, але опосередковано розповсюджувалися і на чехів, литовців, росіян.

У політиці польських урядів щодо чеської меншини прослідковуються три етапи. Перший (перш. пол. 20-х рр.) відзначився діями кабінету В. Грабського, зокрема прийняттям у 1924 р. нового шкільного закону, який обмежував права непольського населення на освіту і став прикладом розв'язання національної проблеми у дусі державної асиміляції.

Шкільний закон мав негативні наслідки для чеського шкільництва як державного, так і громадського. В наступні роки тенденція до скорочення чеської освіти і переходу до утравквістичної зберігалася. Натомість спостерігається розширення приватної та громадської мережі чеських шкіл, організованих Чеською Матицею.

Новий етап у здійсненні національної політики II Речі Посполитої розпочався з призначенням на Волинь воєводи Г. Юзевського. Його «волинська програма» містила нові підходи до вирішення національного питання. «Державна асиміляція населення Волині» передбачала надання можливості участі в державному управлінні представникам національних меншин, розвиток самоврядування, вирішення культурних та освітніх проблем та ін.

Водночас польська влада утверджувала утравквізм шкільної освіти та сприяла розвитку тих громадських національних організацій, що відзначалися лояльністю до неї (Українське Волинське об'єднання). Стосовно опозиційних угруповань або таких, що, на думку влади, не виявляли лояльного до неї ставлення, воєвода притримувався санаційних принципів та засад.

Переслідуванню були піддані члени новоутвореного Чеського Народного Об'єднання (ЧНО), статут якого не був зареєстрований. Польська влада, відмовляючи у реєстрації, висунула вимогу вилучити із статуту організації політичні питання. Вирішення проблем ЧНО влада пов'язувала із зовнішніми факторами.

Культурно-освітня організація Чеська Матица Шкільна, яка виникла у 1923 році, на відміну від ЧНО, була підтримана владою і активно працювала для розвитку чеського шкільництва, громадських та культурних заходів. Для чеської громади позитивним була і участь у самоврядуванні. В середині 30-х років частка чеського елемента в органах самоврядування складала близько 2%, в органах законодавчих — близько 1,9%.

Отже, в Польщі у 1920–30-і роки було здійснено спробу створення цілісної програми щодо національних меншин, зокрема чеської. Чеське населення завжди було лояльним до влади, однак у 20–30-і роки виявляло спроби до активної участі в політичному житті країни та утворило першу політичного характеру організацію — Чеське Народне об'єднання.

В. Стецкевич (м. Кривий Ріг)

Національна політика окупаційної влади в Трансністрії у 1941–1944 рр. в молдавсько-румунській історіографії

В українській історіографії довгий час вся тематика про добу окупації та її долю простої людини в умовах окупації перебувала в затінку. Тому ми й досі не маємо повноцінної та всеосяжно описаної історії окупаційної доби. Особливо, коли йдеться про румунську зону окупації; ця сторінка української історії виглядає ще й досі чи не найзанедбанішою в усьому вітчизняному історіописанні війни 1941–1945 рр. А між тим румуни поводити себе як господарі на окупованих землях і брутально ставилися до всіх місцевих мешканців, окрім, хіба що, німців та молдован (останніх вони нарекли румунами і вважали за «своїх»). Окрім розподілу людності краю за етнічною ознакою, вони (румуні) дуже прискіпливо поділяли всіх без винятку ще й за політико-ідеологічною, особливо коли йшлося про партійно-радянську номенклатуру.

Впроваджуючи в Трансністрії румунську владу та румунські порядки, окупаційна адміністрація не лише усіяло грабувала місцеве населення, а й з метою «укорінення» тут своєї влади «ґрунтовно й надовго» проводила політику румунізації та етнозачисток краю. Дії румун в Північній Буковині, Трансністрії та Придунайському регіоні в 1941–1944 рр. вітчизняна історіографія потрактує і визначає їх як по сутності окупаційні й жорстокі. Зовсім в іншій тональності висвітлює всю політику Румунії на цих теренах сучасна молдавсько-румунська історіографія. Особливо, коли йдеться про національну політику Румунії на українських землях. Прискіпливе вивчення цілої серії підручників з історії Румунії та Молдови а також наукових праць румунських дослідників — О. Крістеску, В. Пасаїлу, Б. Теодореску, Р. Томі, І.С. Ністора, М. Мусата, О. Веренка та молдавських — Р. Соловей, А. Морару та багатьох інших переконують в одному: